

The confrontation during the Mandate period between Hapoel and Maccabi on the background of the Maccabia Games / העימות, בתקופת המנדט, בין התאגדות הפועל ובין הסתדרות מכבי בסוגיית ההשתתפות במכביות

Author(s): חיים קאופמן and H. Kaufman

Source: *Movement: Journal of Physical Education & Sport Sciences* / כתב-עת : בתנועה; Vol. ב&lrn; No. 3 (אייר, 1994), למדעי החינוך הגופני והספורט, אייר, תשנ"ד / מאי, 1994, pp. 51-72 (תשנ"ד / מאי, 1994)

Published by: Academic College at Wingate

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/23632833>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Movement: Journal of Physical Education & Sport Sciences* / כתב-עת למדעי החינוך הגופני והספורט

JSTOR

העימות, בתקופת המנדט, בין התאגדות הפועל ובין הסתדרות מכבי בסוגיית ההשתתפות במכביות

חיים קאופמן

מטרת המאמר ומקורותיו

הרעיון לערוך כינוס עולמי של ספורטאים יהודיים בארץ-ישראל - מעין אולימפיאדה יהודית - הועלה בשנת 1927 ע"י יוסף יקותיאל, ממנהיגי **מכבי ארץ-ישראל**. הרעיון התקבל בדצמבר 1928 בוועידה הארצית של מכבי ארץ-ישראל ואושר בחודש יוני 1929 בקונגרס העולמי של המכבי, שהתקיים במהריש-אוסטראו, בצ'כוסלובקיה. הכינוס, שכונה מעתה בשם **מכבייה** נקבע לשנת 1932, וזאת לציון 1800 שנה למרד בר-כוכבא. בתקופת המנדט התקיימו בארץ-ישראל **שתי מכביות**: הראשונה - במאוס 1932, והשנייה באפריל 1935, ובשתייהן לא השתתפה **התאגדות הפועל** אף על פי שהייתה התאגדות הספורט הגדולה בארץ-ישראל בשנות השלושים. אירועי המכביות נסקרו מנקודת המבט של המכבי (וויין, 1980; Eisen, 1979). השתתפותה של התאגדות הפועל לעומת זאת, זכתה להתייחסות מעטה עד כה. הסקירה היחידה שפורסמה (קופלר, 1979), מסתפקת בהבאת העובדות בלבד, ולא נדון בה הרקע הפוליטי-חברתי ואף אין היא מתייחסת למכבייה השנייה.

מתוך כך נגזרות **מטרות המאמר**:

- ★ להציג את **המחלוקת בין המכבי ובין הפועל** בתקופת המנדט בהקשרה ההיסטורי, הפוליטי והחברתי.
- ★ לנתח את המשא ומתן שהביא **לאי-שיתוף הפועל במכביות**, ולתאר את **עמדת המוסדות הלאומיים** בסוגייה זו.

תאריכים: הפועל (התאגדות לתרבות גופנית); מכבי ישראל; תולדות הספורט; מכביות; ישוב יהודי בא"י.

הפרק הראשון עוסק במאפיינים המרכזיים של מערכת היחסים שנתגבשה עד למכביות, ומטרתו לספק רקע לשני הפרקים הבאים, שיתארו (עניינית וכרונולוגית) את כישלון המשא ומתן בנושא השתתפות הפועל במכביות.

בהתחשב בעובדה כי הספורט המנדטורי לא זכה כמעט להתייחסות במחקר ההיסטורי, המאמר תורם **להבנת חלק מהתהליכים המרכזיים**, שאפיינו ספורט זה. חלק גדול מהנתונים והמקורות זוכים כאן לפרסום בפעם הראשונה. מיעוט החומר, שפורסם על סוגייה זו, הביא מחקר זה להיסמך על **מקורות ארכיוניים**:

- ★ ארכיון העבודה - מכון לבון בתל-אביב (להלן: **ארכיון העבודה**). בארכיון זה, מצויות רוב התעודות (מכתבים ופרוטוקולים) שעליהן נסמך המאמר. תעודות נוספות שנעשה בהן שימוש מצויות:
- ★ ארכיון ע"ש צבי נשרי במכון וינגייט (להלן: **ארכיון וינגייט**).
- ★ ארכיון כפר המכבייה (להלן: **ארכיון המכבייה**).
- ★ ארכיון לחינוך יהודי בישראל ובגולה ע"ש אביעזר ילין באוניברסיטת ת"א (להלן: **ארכיון ילין**).
- ★ **ארכיון צה"ל** שבו נמצא עותק יומנו של בן-גוריון.

מקור נוסף מהווה העיתונות:

- ★ **עיתונות התקופה**, "האחדות", "הפועל הצעיר", "דבר", "הארץ", "דאר היום", "הצפון חיפה".
- ★ **בטאוני האגודות**, "המכבי", "עזנו" (של הפועל), שהופיעו (שלא באופן סדיר) במהלך התקופה הנסקרת כאן.

יחסי מכבי - הפועל עד המכביות

היחסים בין הפועלים והמכבי לפני הקמת הפועל

ה"מכבי" כמסגרת מאחדת. הנוער העברי הארצישראלי, שהחל להתגבש בתקופת העלייה השנייה, היה מורכב משלוש קבוצות חברתיות: מנוער המושבות, מהנוער העברי הלומד, ומהצעירים, שעלו ממזרח אירופה והתארגנו במסגרות פועליות (כגון "פועלי-ציון", "הפועל-הצעיר", ו"הבלתי-מפלגתיים"). השוני בין הקבוצות בא לידי ביטוי בתחומים פוליטיים, אידיאולוגיים, וחברתיים, ובהתאם לכך אף טופחו צורות ארגוניות

שונות המייחדות כל קבוצה. הקבוצות התעמתו ביניהן, ובעיקר בלט העימות בין בני המושבות לבין הפועלים (אלבוים-דרור, 1990).

הסתדרות ה"מכבי" בארץ-ישראל, הוקמה **בגימנסיה הרצליה** בספטמבר 1912 לאחר התארגנות של אגודות מקומיות, שהוקמו בירושלים ובמושבות השונות (זמרי, 1968). הסתדרות זו הייתה המסגרת היחידה שיכלה להכיל את כל הקבוצות. הרעיון של תחייה גופנית כחלק מהתחייה הלאומית ושל אגודת ספורט כביטוי של נוער עברי חדש בארצו, אינו רעיון ייחודי של קבוצה חברתית מסוימת. הסתדרות ה"מכבי" נתפשה והציגה עצמה כגוף על-מעמדי הבא לשרת את צורכי האומה כולה, ובכרוז של מכבי שפורסם בירושלים בדצמבר 1918 (חנוכה תרע"ט) נאמר בין היתר כדלקמן:

"בטוחים אנו במצפונם של מאות הצעירים והצעירות המכירים בערך ההתעמלות לעמנו המדולדל בגופו ובתועלת שהיא מביאה לפרט... הסתדרות זו לא הבדילה, בין מפלגה למפלגה, בין עדה לעדה ובין מעמד למעמד, ועל ידי כך יכולה הייתה לאחד את כל השדרות השונות אשר בירושלים" (ארכיון ילון, 8.111/4805)

עמדת הפועלים כלפי המכבי. עמדתו הניטרלית והבלתי פוליטית של המכבי הביאה רבים מהפעילים המרכזיים של מפלגות הפועלים להביע את אהדתם לאגודת הספורט העברית הלאומית. **יצחק בן-צבי**, הבולט שבחברי **פועלי-ציון**, פירסם מאמר תמיכה במכבי, בעיתונם של "פועלי-ציון" **האחדות** (7/3/1913). בן-צבי אף השתתף מדי פעם בפעילות המכבי בירושלים (ספר הפרוטוקולים של "מכבי-ירושלים" 5/11/1911; 17/12/1912, ארכיון ילון). **יעקב זרובבל**, עורך העיתון **האחדות**, היה פעיל בהקמת המכבי בירושלים ואף חבר בוועד האגודה (ספר הפרוטוקולים, שם, 21/1/1912; זרובבל י, 1960). אישים בולטים אחרים בתנועת העבודה, שהיו פעילים במכבי, היו הגיסים **דב הוז**, לימים אחד מהמנהיגים הבולטים של הפועל, ו**אליהו גולומב**, לימים חבר הוועד הפועל של ההסתדרות וחבר במפקדת ההגנה. במרכז המכבי, שנבחר ב-1923 נמצא גם **אברהם תהומי** (זלברג), מייסד האצ"ל, שהיה חבר **הפועל-הצעיר** בתקופה זו (יקותיאלי, תדהר, 1956; זמרי, 1971).

אנשי **הפועל-הצעיר** גילו אף הם הזדהות עם המכבי. בשיבה השנייה של אספת היסוד של מכבי בגימנסיה **הרצליה** בירך יוסף שפרינצק, ובעתון **החרות** (7/10/1912) דווח כי

"פועלים אנשי 'הפועל-הצעיר' באו לברך את ההסתדרות ונשאו נאומים על דבר התאמת רעיון ההתעמלות לכיבוש העבודה העברית" (שם). נציג של **השומר**, ארגון השמירה שהוקם על ידי צעירים מתנועות הפועלים, נכח אף הוא באספת היסוד, ואנשי ארגון זה השתתפו בחגיגת רחובות בשנת 1913, שאורגנה לראשונה על ידי המכבי. שנה לאחר מכן, שיתף המכבי פעולה עם **השומר** בהחרמת החגיגות על רקע אי-חידוש החוזה (עם השומר) לשמירה על רחובות. ההחרמה היוותה חלק מהמאבק לעבודה עברית (זמרי, 1967).

תמיכת המכבי בעבודה עברית מובאת במקורות נוספים. למשל, אביעזר ילון, ציין כי "מי שמתנגד לעבודה עברית או לשמירה עברית - אסור לתת לו מקום בתוך המכבי" (האחדות, 9/1/1914). האספה הכללית של מכבי הביעה תמיכה, באפריל 1914, בשביתת הפועלים היהודים בסגירה, שנועדה למחות נגד הנהגת עבודה ערבית לצד העבודה העברית, והדגישה, כי העבודה העברית היא "הדבר הכי הכרחי לביצור עמדתנו, ובלעדיה אין ערך לכל עבודתנו הישובית בארץ" (האחדות, 1/5/1914).

על פי מגמה זו אין זה מפתיע, כי ההסתדרות הכללית, כשבועיים לאחר הקמתה, פנתה למכבי כדי שיקים בה סניפים, ואף ביקשה סיוע כספי. אמנם, הבקשה לסיוע כספי נדחתה, אך "בכל-זאת אנו מבקשים אותם להסתדר בתור קבוצות למכבי" (האחדות, 1/5/1914).

ביקורת הפועלים כלפי המכבי. ההזדהות של המכבי עם המאבק לעבודה עברית לא נשאה חן בעיני נוער המושבות, וכך, למשל, נוצר על רקע זה עימות בין **הגדעונים** (התארגנות של צעירי זיכרון-יעקב בראשות **אלכסנדר אהרונסון**), לבין מנהיגי המכבי (האחדות 9/1/1914; 15/5/1914). יחד עם זאת, ההזדהות הרשמית של המכבי עם היעדים של כיבוש העבודה והשמירה לא מנעה את הביקורת מצד הפועלים, שהעריכו כי עמדותיו של המכבי בנושא זה הן בלב ולב. כך, למשל, מוסברת עזיבת פועלים את סניף מכבי פתח-תקוה בטענה, כי חברי הסניף "נמנים עם המשגיחים" (האחדות מ-12/6/1914). דוגמה נוספת, ההזדהות של מכבי עם שביתת הפועלים בסגירה, מתוארת בנימה צינית מכיון שהמכבי בחר שלא לתמוך בה כספית (האחדות 1/5/1914).

הסתדרות המכבי התקשתה לפיכך לשמור על קו ניטרלי, שישביע את רצון כל הצדדים, וביטוי לכך ניתן במאמר על התפתחות הספורט בארץ-ישראל, שהתפרסם (ללא חתימה) בעיתונות ותבע להמנע מ"פעילות רוחנית" המביאה לעימותים בתוך המכבי:

"... הרוחניות הובלתנו למפלגתיות והמפלגתיות הרחיקה משורות המכבים את מיטב הכוחות הספורטיביים בארץ... ראינו שהכוחות האלה נפרדו אך ורק מפני שאסיפות ה'מכבי' והרצאותיהם הביאו לידי ויכוחים שבהם נראתה מחיצה חדה ומפרדת בין בני האכרים והפועלים... ואין כל ספק בלבנו שאם ימנעו ... מפעילויות רוחניות ... אזי יוכל הספורט להתפתח באופן יפה והצלחת הספורט תביא בחיקה אחדות..." (דאר היום, 17/2/1921).

כל זה לא היה בו כדי למנוע את הקמתה של התאגדות ספורט נפרדת לפועלים. בסופו של דבר הביא שינוי הנסיבות, בשנות העשרים, להקמת התאגדות נפרדת לפועלים. הסיבות לכך יתוארו להלן.

הסיבות להקמת התאגדות הפועל

ההתאגדות הארצית הוקמה ב-15/5/1926, כהמשך להקמת אגודות שונות של הפועל כבר משנת 1923. הבולטת שבהן (אגודת הפועל חיפה), קיימה פעילות רציפה מאפריל 1924, (גיל, 1977). תיאור הנסיבות והשלבים השונים של ההקמה ראויים לעיון נפרד אך מן הראוי לציין כאן את הסיבות העיקריות להקמתה בשל החשיבות המכרעת שהייתה להקמת הפועל במערכת היחסים שנוצרה בין הפועל ובין המכבי:

הקמת ההסתדרות הכללית. בתקופה שלאחר מלחמת העולם הראשונה חל גידול משמעותי במספר הפועלים בארץ-ישראל. בספטמבר 1926 היה מניין ציבור זה כ-32.000 איש מתוך כ-150.000 יהודים בארץ-ישראל (גלעדי, 1973). הפועלים התגבשו לקבוצות גדולות ומאורגנות ולמפלגות פוליטיות, כשגולת הכותרת הייתה יסודה של **ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בארץ-ישראל** בדצמבר 1920. הקמת הפועל עלתה בקנה אחד עם יעדיה ועם מטרותיה של ההסתדרות. ההסתדרות ראתה עצמה כארגון, שנועד למלא את המשימות ואת יעדי החברה הנוצרת בארץ. היא עסקה בקליטת עלייה ובהתיישבות, הקימה שיכונים עובדים, יצרה משק עצמי על ידי הקמת **חברת העובדים** וקיבלה על עצמה את התפקיד לדאוג למכלול צרכיו האישיים, התרבותיים והרוחניים של העובד, כולל תעסוקתו הספורטיבית בשעות הפנאי.

התפתחות המחנה האזרחי. בתקופה שהוקם הפועל החלה להתגבש דמותו הפוליטית של היישוב היהודי בארץ-ישראל. לצד המחנה הפועלי, שהחל להתהוות עוד בתקופת העלייה השנייה, התפתח גם **המחנה האזרחי** (דרורי, 1990). ניתוח מרכיביו של מחנה זה

הוא מעבר לתחום הדיון כאן. אך ייאמר, כי עיקר אפיונו הוא בהתנגדותו להשקפת עולם סוציאליסטית ולהגמוניה של ההסתדרות הכללית ביישוב היהודי, ובתמיכתו ביזמה פרטית ובמשק קפיטליסטי. בין מחנה זה ובין המחנה הפועלי התפתחו מאבקים שונים, וביניהם: מאבק על עבודה עברית, בעיקר במושבות ההדרים שהתפתחו בתקופה זו, מאבקים בתחום התעסוקה, מאבק על תקציבי התיישבות והתמודדות אלקטוראלית במוסדות הציבוריים והלאומיים. הסתדרות המכבי לא זיהתה עצמה כחלק מהמחנה האזרחי, וגרסה, כפי שכבר צוין, ניטרליות, שמשמעותה התנגדות לפוליטיזציה של הספורט. התאגדות הפועל היא שזיהתה את מכבי עם ספורט בורגני ועם המחנה האזרחי. מאבקה במכבי היו השתקפות של מאבק הפועלים במחנה זה. הקמת הפועל היא שיצרה את הפוליטיזציה של הספורט העברי. המכבי, שכפי שנראה להלן, נדחק, למעשה, על כורחו להזדהות עם המחנה האזרחי.

היווצרות ספורט הפועלים הבינלאומי. הקמת הפועל נעשתה במקביל לצמיחתו של ספורט הפועלים הבינלאומי. בשנת 1921 הוקם בשווייץ ארגון ה**סאס"י** (האינטרנאציונל הסוציאליסטי לספורט פועלים - Sozialistische Arbeiter Sport Internationale). הקמת הפועל הייתה חלק מתהליך, שהקיף באותן השנים ארצות רבות, שבהן הוקמו אגודות ספורט נפרדות לפועלים. ספורט זה טיפח לעצמו יסודות אידיאולוגיים ותוכניים, שייחדו אותו מהספורט הכללי (גיל, 1985).

התפישה המעמדית הייחודית של הפועל הביאה אפוא לשתי השלכות במאבקו עם המכבי: מחד גיסא - מכבי, שנקט עמדות לאומיות ניטרליות הואשם על ידי הפועל כמי שמייצג את הבורגנות, ומאידך גיסא - הפועל, ספג ביקורת על חוסר נאמנות לאומית ועל העדפת אינטרסים מעמדיים. גם אם אובייקטיבית לא הייתה הצדקה לאף אחת מההאשמות, הרי אין ספק, כי האמונה של הצדדים בצדקתם הייתה גורם מכריע במערכת היחסים ביניהם.

משברים כלכליים. שתי העליות, השלישית (1919 - 1923), והרביעית (1924 - 1928), נסתיימו במשברים כלכליים, שהביאו לאבטלה ניכרת בציבור הפועלים. האבטלה יצרה פנאי מאונס, שנוצל לפעילות ספורטיבית ובמרכזה משחק הכדורגל, שנעשה פופולרי עם הכיבוש הבריטי בארץ-ישראל. שני גורמים פעלו כאן במקביל: קבוצות פועלים, שביקשו למסד את התארגנותן הספורטיבית, ואישים שונים שראו בהתארגנות זו מנוף להקמת ארגון ספורט של פועלים ויצקו את התכנים האידיאולוגיים למסגרת שהתהוותה.

ניתן אפוא לקבוע, כי הקמת התאגדות הפועל הייתה בעיקרה תוצאה של הנסיבות שנוצרו בארץ-ישראל במחצית הראשונה של שנות העשרים: המשברים הכלכליים והאבטלה גרמו לפנאי, שנוצל לפעילות ספורטיבית של פועלים (שמספרם גדל בתקופה זו באופן משמעותי). התגבשות המחנות הפוליטיים הביאה לקיטוב, שהקשה על הצטרפות קבוצות אלה למכבי. ספורט הפועלים הבינלאומי תרם תכנים אידיאולוגיים להתארגנות הספורטיבית הנפרדת של הפועלים. ההסתדרות הכללית (שהוקמה אף היא באותן השנים), העניקה את המסגרת הארגונית והרעיונית להתאגדות הפועל.

עימותים ופשרות

הפועל בתוך מכבי. ההינתקות של הפועל ממכבי לא קרתה בבת אחת. בתחילת ההתארגנות של הפועל הייתה כוונה לפעול בתוך מכבי במסגרת אוטונומית. הקלוב של הפועל חיפה, היחיד בתקופה זו, פנה ב-24/12/1924 למרכז מכבי בירושלים:

"אנחנו החתומים מטה מבקשים לספח את אגודתנו להסתדרות להתעמלות 'מכבי'... אחרי ויכוחים נתקבלה ההחלטה הבאה ברוב דעות: האסיפה הכללית של קלוב ספורטיבי 'הפועל' מחליטה להכנס להסתדרות להתעמלות ולספורט 'מכבי'... בתור אגודה אוטונומית... רוב הוויכוחים הסתובבו על נקודה אחת, היות שרוב החברים שהיו המייסדים של 'הפועל' לא רצו לוותר על השם 'הפועל'... אנחנו מתחייבים להכנע לחוקת 'מכבי' ולהחלטות האסיפה הכללית והמשרדים האחרים של ההסתדרות" (אה"ע, 887-244-iv).

תקנון הקלוב נשלח לאישור למרכז מכבי, ובכרטיסי החבר שניתנו צוינה הכותרת **קלוב הפועל - ענף להסתדרות העולמית מכבי** (גורן כידון, 7/2/1949; "המכבי" אפריל 1925) דיווח על פעילות הפועל בחיפה מה שמלמד כי קלוב זה נחשב עדיין לסניף של **המכבי**.

ההינתקות של הפועל מהמכבי. בחודש אוגוסט 1925 התקיים הקונגרס הציוני ה-14, בווינה ושאלת היחסים הפנימיים בישוב, שבמרכזם המחלוקת בין תנועת הפועלים ובין המחנה האזרחי הופיעה לראשונה בנושא מרכזי בדיוני הקונגרס. **העלייה הרביעית**, שהייתה אז בשיאה, הגדילה את כוחו של המעמד הבינוני בארץ-ישראל. תנועת הפועלים הותקפה בדיוני הקונגרס על ידי דוברי "המחנה האזרחי" וחשה מאוימת נוכח התפתחות זו (גלעד, 1973). בחודש זה נעשה בעפולה נסיון ראשון ליצור התאגדות

ארצית של הפועל (אה"ע, iv-224-876; "הארץ", 9/8/25). המתח הפוליטי בתנועה הציונית בא לידי ביטוי באספה בעפולה, בהחלטה להתנתק ממכבי. יהושע שרפשטיין, מהבולטים בפעילי הפועל בחיפה, טען בין היתר בפגישה -

"מדוע אנו לא הולכים יד ביד... עם הימכבי? עד כמה שחפשנו הבדלים יסודיים... לא מצאנו. אבל נימוקים אחדים חשובים כן יכולנו למצוא ואלו הם ההבדלים החברתיים. ההבדלים המעמדיים, עד כמה שרצינו... להסיר מן הפרק, הם בכל פעם הופיעו יותר בולטים... הפועל בארץ יוצר לו את החיים שלו לחוד, הוא יוצר את הימשכיר את בנק הפועלים וכו'... ככה הוא יוצר לו גם-כן את ההסתדרות הספורטיבית שלו..." (אה"ע, iv-244-876).

ההסתדרות מכבי לא קיבלה את העמדות, שהובעו באספה בעפולה, ויוסף יקותיאל, מהמנהיגים הבולטים של מכבי, שהיה אף חבר ההסתדרות הכללית, ניסה ככל יכולתו להשיב את הפועל למסגרת המכבי. הוא נתן לכך ביטוי במאמר שפרסם בכתב העת **המכבי** (דצמבר 1925), ובתכתובת עם הוועד הפועל של ההסתדרות (מכתב 1/2/26 ארכיון המכביה, 1-12, תכתובת הוועד הפועל עם חיפה, 14/2/26, 25/2/26, אה"ע iv-208-59a). עמדת הוועד הפועל של ההסתדרות בתכתובת זו הייתה נחרצת פחות בהתנגדותה למכבי. באספת הייסוד של התאגדות הפועל ב-15/5/26 (אה"ע, שם, ארכיון וינגייט, 197-1.9) נכח ימיני, חבר המכבי, שהיה פעיל בתקופה מסוימת גם בהפועל תל-אביב (דבר, 4/8/25), והנימה כלפי מכבי הייתה מיליטנטית פחות והשאירה פתח להתדיינות, אך נראה כי למרות זאת, הפכה העוינות הפוליטית שהתפתחה בישוב את תהליך ההתפרדות לבלתי נמנע.

הקמתה של התאגדות הפועל העמידה במבוכה את מכבי. המשא ומתן עם הפועל שבסופו של דבר לא ישיב את הפועל לזרועות מכבי - יהווה הכרה בקיומו הנפרד של הפועל ופגיעה בניטרליות המוצהרת של מכבי; ההתעלמות מקיום הפועל הייתה עצימת עיניים נוכח המציאות המתהווה, שמוטב היה להתמודד עמה ולנתבה באופן שימנע פגיעה במכבי. הדיונים בסוגייה זו, שהתקיימו במוסדות העליונים של מכבי בארץ-ישראל בישיבת הוועד הגדול ב-25/6/26 ובמועצת הצירים ב-28/9/26, נתנו לכך ביטוי: (ארכיון המכביה 143-1; קופלר, 1979: 50-51).

העימותים בין הפועל לבין מכבי. מערכת היחסים, שהחלה להווצר בין הפועל לבין מכבי נעה מעתה בשני מישורים: האחד, ניסיון לפשר בין האגודות, לפחות באותם התחומים שבהם ניתן לאחד ולרכז את הפעילות הספורטיבית. השני, עימותים רבים, שנוצרו במפגש היומיומי ובפעילות המקומית (בעיקר במפגשי הכדורגל).

המפגשים בין קבוצות הכדורגל של מכבי והפועל הפכו במקרים רבים לזירה אלימה של אוהדי הקבוצות ולוו במתיחות רבה בין השחקנים במגרש. המתח הפוליטי הוסיף כאן ממד נוסף לחזיון הנפוץ של תקריות בין האוהדים במגרשי הכדורגל. עתונות התקופה מלאה דוגמאות לאלימות זו שהביאה לא אחת להחרמות הדדיות ("דבר", 20/11/27, 15/3/28, 8/2/29, "הארץ", 25/12/28, 5/3/29, "דאר היום" 4/6/26, 3/10/26).

תחום נוסף של עימותים קשור להתאחדות לכדורגל, שהוקמה באוגוסט 1928. אף על פי שנציגי מרכז הפועל נכחו באספה המייסדת, הייתה כניסתו הסופית של הפועל להתאחדות רק לאחר משא ומתן פתלתל ורב תהפוכות. שני קשיים מרכזיים היו להצטרפות הפועל: האחד, הפועל היה חלק **מהסאס"י** והתקשה להצטרף להתאחדות שהיא חלק **מהפי"א** (Federation Internationale de Football Association), הארגון הבינלאומי המייצג גם את הכדורגל המקצועני. הקושי השני היה רצונו של הפועל בהנהלה פריטטית של ההתאחדות, שתעניק לו מעמד שווה למכבי. התנאי היה קשה למכבי, מפני שרוב קבוצות הכדורגל הבכירות השתייכו לשורותיו.

ניסיונות של פשרה. במקביל לעימותים הרבים נעשו אף ניסיונות לפשר בין הצדדים. דוגמה תסייע להבהיר טענה זו.

ב-31/8/26 ניסח **יוסף יקותיאל** הצעת הסכם, שהפכה לבסיס למו"מ בין האגודות. על פי הצעתו שתי ההסתדרויות "יתנהלו באוטונומיה פנימית שלמה בהתאם לתקנות ולחוקים שלהן". לעומת זאת תאחדנה שתי ההסתדרויות את פעילותן בתחום הטכני הכולל בין היתר החזקת מורים, ארגון קורסים, הוצאת ספרות, וכדומה (ארכיון המכביה, 1-139, אה"ע, iv-208-1-59a).

ואולם, בסופו של דבר לא נחתם ההסכם. נקודת המחלוקת היתה **הסעיף הלאומי**:

"כל אחת מההסתדרויות... רשאית להספח לכל התאחדות לאומית או בין לאומית... ובלבד שספוח זה לא יפגע ביסודות הלאומיים הבאים:

1. העברית הינה שפתה הרשמית של שתי ההסתדרויות. 2. הכרת ארץ-ישראל בתור ארץ העם העברי. 3. הציונות היא הדרך להחייאת עם ישראל ושיבתו לארצו. 4. הכרת ההמנון הלאומי העברי. 5. דגלנו - תכלת לבן" (שם).

אנשי הפועל חששו שאימוצו של הסעיף יקשה על ההצטרפות ל"סאס" וראו בהכללתו ניסיון להטיל ספק במטרותיו הלאומיות של הפועל. ואילו אנשי המכבי, ראו בכך הוכחה נוספת לכך שהפועל מעדיף את האינטרסים המעמדיים על פני האינטרסים הלאומיים (מכתב 19/1/27, אה"ע, שם; מכתב 1/2/27, ארכיון המכביה, 1-139, "הצפון-חיפה" 25/1/27, 4/2/27).

מן הדיון עד כה עולה, כי הסתדרות המכבי נוצרה מלכתחילה כארגון ספורט לאומי בלתי פוליטי הבא לשרת את כל שדרות העם. חילוקי הדעות ביישוב היהודי והיווצרות המחנות הפוליטיים לא איפשרו לקיים בתוך המכבי פעילות ספורטיבית המנותקת מההקשר הפוליטי. כבר בתקופת העלייה השנייה נדרש המכבי להכריע בסוגיית העבודה העברית, ולמרות תמיכתו לא נתפשה עמדתו כחד משמעית בעיני הפועלים. עמדת המכבי בסוגיה הזו לא מצאה חן בעיני בני האיכרים, לכן אפשר לטעון, כי סימנים ראשונים לפילוג נראו כבר בתקופה זו.

התגבשות המחנות הפוליטיים וחידוד המחלוקות ביישוב מתקופת העלייה הרביעית ואילך גרמו לקרע במכבי כתנועת הספורט הלאומית, ולפוליטיזציה של אגודות הספורט. נוצרה מערכת יחסים סבוכה בין האגודות, שנעה בין עוינות אידיאולוגית ובין פרגמטיות, שנבעה מאילוצי המציאות, אשר מטבעה חייבה שיתוף פעולה במישור הספורטיבי היומיומי. נראה, כי החשדנות ההדדית והעוינות, שהלכו והתגברו עם הפילוג, הן שהשפיעו יותר מכל על מערכת היחסים, והקשו מאד על ניסיונות הפישור בין האגודות. המשא ומתן על שיתוף הפועל במכביות עמד בצילה של מערכת יחסים זו.

המשא ומתן לשיתוף הפועל במכביה הראשונה

המגעים הראשונים

הדיונים במוסדות הפועל ובוועד הפועל של ההסתדרות. מרכז הפועל התבקש על ידי מרכז המכבי העולמי לקבוע את עמדתו ביחס להשתתפות במכביה. בישיבת הוועד

הפועל עם מרכז הפועל ב-10/3/30, הביע אפרת, חבר מרכז הפועל, עמדה, שניתן לראות בה את הנחת היסוד של הפועל ביחס להשתתפות במכבייה ואת הבסיס לכל התנאים שייציב הפועל בשנים שלאחר מכן. לדעתו, יש להשתתף בכינוס, אולם בתנאי שזה לא יהיה כינוס של מכבי, אלא של אגודות הספורט היהודיות. לאמור, הפועל הינו שותף שווה זכויות.

עד סוף שנת 1931 אין כל מגע בין הפועל ובין מכבי בסוגיית המכבייה. מכיוון שמועד המכבייה התקרב נדרשה הכרעה בנדון. בישיבה משותפת של הוועד הפועל של ההסתדרות ושל מזכירות מרכז הפועל (ישיבות הוועד הפועל, אה"ע), התגלה פער בין המשתתפים. שני חברי מזכירות הפועל (אפרת ושוחט) לא גילו התלהבות להשתתף במכבייה כשלנגד עיניהם עמדו העימותים בארץ-ישראל וכדברי אפרת בדיון -

"אינני רואה כל אפשרות של שיתוף יד עם כל אותם החוגים, בני-בנימין בני האכזרים ועוד, המתכחשים לעבודה עברית, המנהלים מלחמת קודש בארגון הפועל העברי, המכשירים את מגרשי הספורט שלהם עם פועלים זולים ופעולת הסתה גלויה נגד ההסתדרות" (אה"ע, שם).

איש מזכירות נוסף, **פרלשטיין**, תמך אמנם בהשתתפות, אך רק אם יקוימו תנאים מספר, כמו למשל, הזמנת ארגוני הספורט בגולה, שאינם משויכים למכבי. חברי הוועד הפועל של ההסתדרות נטו לתמוך בהשתתפות הפועל. הפרספקטיבה שלהם הייתה רחבה יותר. על-פי תפישתם, אי השתתפות הפועל תתפרש בגולה כהתבדלות ותזיק לתעמולה בגולה. ואילו בארץ, תימסר הנהלת המכבייה באורח בלעדי לחוגים העוינים את הפועלים. גם מבחינה טקטית אסור היה לסרב. מוטב היה שההאשמה לאי השתתפות הפועל, תוטל על המכבי. מעניין כי **דב הוז**, נציג הוועד הפועל במרכז הפועל, שייצג בדיון את שני הצדדים, לא נקט עמדה ברורה. לדעתו, צריך היה לחכות לעמדה של הנהלת המכבייה, שכללה גם את נציגי הסוכנות ואת נציגי הוועד הלאומי. ועידת הפועל הראשונה בדצמבר 1931 הביעה עמדה חיובית ביחס להשתתפות במכבייה אך העמידה לכך מספר תנאים, כגון: שיתוף הפועל בוועדה המכינה והמסדרת של הכינוס, הזמנת כל האגודים והארגונים הספורטיביים בגולה ללא הגבלה, השתתפות כל אגודה בתלבושתה על דגליה ועל סיסמאותיה, השתתפות הפועל **כגוש מיוחד** בכל ענפי הפעולה, קביעת שם הכינוס: "המכבייה - כינוס עולמי של הנוער העברי הספורטיבי בארץ-ישראל" (אה"ע, iv-208-285b).

תנאים אלה הפקיעו למעשה את המכבייה ממכבי, והפכו את הפועל לשותף שווה-זכויות בארגון הכינוס. ברור היה כי המכבי לא ימהר לאמצם.

המשא ומתן הישיר עם המכבי. בישיבה משותפת של נשיאות המכבי בארץ-ישראל ובאי-כוח מרכז הפועל (1/1/1932) הוסיפו אנשי הפועל תנאי חדש, שעל פיו אין להזמין את חברי **בית"ר** (ארכיון וינגייט, 1.9/199, אה"ע, iv-244-63). אנשי המכבי הביעו הסתייגויות מספר, אך נמנעו מלדחות על הסף את תנאי הפועל. גישתם הייתה פוזיטיבית: הדגשה של עצם ההיענות של הפועל וההדגשה של הנקודות, שלגביהן אין מחלוקת, כמו ההסכמה לדגל ולתלבושת. לא התקבלה החלטה, שכן על פי טענות אנשי מכבי, הנשיאות טרם גיבשה עמדתה ביחס לתנאי הפועל וההסכם הסופי יחתם רק לאחר בואו של בא-כוח המכבי העולמי לארץ-ישראל.

בישיבה של נשיאות המכבי ב-23/1/32 (קופלר, 1979), נדחו התביעות המרכזיות של הפועל אך הייתה נכונות לפשרה מסוימת. הפועל הוזמן להשתתף בתחרויות אך לא במעמד שווה לזה של מכבי. נציגי הפועל ישתתפו בשתיים ממועצות המכבייה ויורשו לשאת את דגלם ואת תלבושתם. ואולם, שמו של האירוע לא ישונה ולא יותרו סיסמאות. אין התייחסות קונקרטית לבעיה של הזמנת האגודות בגולה ולא-הזמנת בית"ר. ההחלטה נוסחה באורח סתמי, ונאמר בה, שיש להזמין את כל הסתדרויות הנוער הלאומיות העוסקות בספורט. נוסח כזה יצר פתח להמשך המשא והמתן.

מעורבות המוסדות הלאומיים. בשלב זה, ינואר 1932, החלו המוסדות הלאומיים להתעניין במכבייה, השתתפו באורח פעיל בארגונה וייחסו חשיבות להשתתפות הפועל במפעל זה. על רקע התגברות האנטישמיות בשנות השלושים, הייתה חשיבות רבה למפגן עולמי של **יהדות שריים**, המוכיחה ליכוד יהודי, מחזקת את השורות ומהווה הפגנה ציונית. קיומו של מפגן נוער יהודי בארץ-ישראל היה גם אמצעי תעמולה לעלייה, ואכן, רבים מבאי המכבייה נשאו אחריה בארץ כעולים.

נציגי הסוכנות ניסו לפשר בין חילוקי הדעות החרिפים, שבין הפועל ובין מכבי. בישיבה שנערכה ב-24.1.32 (אה"ע iv-244-136) נציגי הפועל טענו, כי המכבייה היא מפעל ציוני אשר מן הראוי שיהיה בחסות המוסדות הלאומיים, כשהפועל ומכבי, יהיו במעמד שווה בניהול האירוע (המכבייה). נציגי מכבי טענו, כי המכבייה נערכת ביזמת המכבי, לכן ישתתף הפועל במעמד של אורח. ואולם, מכיוון שמכבי רוצה מאד בהשתתפות הפועל, מוכן מכבי לויתורים. על פי החלטת נשיאות המכבי שצויינו לעיל. ארלוזורוב (מנהל

המחלקה המדינית של הסוכנות (ירושלים) קיבל את הטיעון כי המפעל הוא של המכבי וקבע כי חסות המוסדות היא שאלה לעתיד. הוא ניסה לסלק נקודות שנויות במחלוקת: כך למשל קבע כי השתתפות בית"ר לא תיקבע בדיון בין האגודות אלא על ידי הסוכנות עצמה ולא יותר שימוש בסיסמאות (ארלוזורוב, 1949). הדיון לא פתר את שתי נקודות המחלוקת העיקריות: א. הדרישה של הפועל לשיתוף שווה בכל מוסדות המכבייה, דרישה שנדחתה על ידי המכבי הן מטעמים עקרוניים והן מטעמים טכניים (עיבוי הוועדות שכבר נקבעו יגרום לסרבול). ב. שיתוף הסתדרויות נוספות הקשורות לתנועת העבודה בחו"ל ובארץ. בסופו של דבר הסתיימה הישיבה ללא תוצאות.

כשלון המשא ומתן

ניסיונות הפישור של המוסדות הלאומיים ושל ההסתדרות הכללית. המוסדות הלאומיים וההסתדרות הכללית עשו מאמץ נוסף כדי לפשר וכדי להביא להשתתפות הפועל במכבייה. בישיבת הוועד הפועל של ההסתדרות (1/2/1932), שבה שאלת ההשתתפות של הפועל במכבייה ועלתה על סדר היום (פרוטוקולים של הוועד הפועל, אה"ע). בין משתתפי הישיבה יש לציין את **בן-גוריון** (מזכ"ל ההסתדרות וחבר הנהלת הסוכנות), **בן-צבי** (יו"ר הוועד הלאומי), **גולומב** (חבר הוועד הפועל שהיה גם חבר מפקדת "ההגנה"), **הוז** (נציג הוועד הפועל במזכירות הפועל). בדומה לישיבה עם הוועד הפועל, שהתקיימה חודשיים קודם לכן, גילו גם הפעם אנשי הפועל חוסר גמישות. ההנהגה ההסתדרותית, שבחלקה נמנתה עם ההנהגה הלאומית, גילתה, לעומת זאת, נטייה לפשרה. התבדלותה של אגודת הספורט ההסתדרותית באירוע הספורט המרכזי, שנועד לרכז את תשומת הלב הציבורית הייתה עלולה להזיק להסתדרות במאבק על ההנהגה הלאומית וליצור תקדים של אי שיתוף הפועל גם בעתיד:

"הכינוס בכל אופן יתקיים, שבועות אחדים כל עיתונות היהודים בעולם תעסוק בו. בעולם לא ידע איש שהפועל לא השתתף ומדוע. יקרה פרצדנט - שאפשר בלי הפועל. לא ידוע אם בשנים הבאות ירשו השתתפות הפועל בדגלו ובתלבושתו... אם הפועל ישתתף יהנה מההפגנה והפרסום העולמי, יקבע פרצדנט שהדגל האדום יופיע, יראו גם בארץ וגם בחו"ל כוח הפועל... זה גם יקרב את הפועל לכמה מחלקי חיים בחו"ל" (ארכיון צה"ל, 2066, יומן בן-גוריון, 5/2/32).

רוב הדוברים תקפו את עמדת הפועל וקיבלו את הנחת היסוד של המכבי, שאין הצדקה לדרישות הפריטטיות של הפועל. אנשי הפועל למודי הסכמים והסדרים עם מכבי שלא

עלו יפה, ובעלי מטען מצטבר של עוינות, פרי העימותים מראשיתה של ההתאגדות, לא נטו להיענות ללחץ המוסדות. לטענתם, מכבי אינו עושה חסד עם הפועל, ואם המכבייה היא רק כינוס של המכבי ומתפקידו לחזק ולהגביר את המכבי בארץ, אין להפועל עניין להשתתף בו. לזאת נוסף עוד הטיעון האידיאולוגי: "אסור להסתדרות ספורטיבית של פועלים להתחרות עם אגודת ספורט של בורגנים" (ברוך בג). עמדתם של המוסדות נתפסה כאי הערכה להפועל. בסופו של דבר הוחלט שיש להשתתף במכבייה, אך הוצגו תנאים מספר: ההשתתפות תותנה בפריטט רק ביחס **למכבי בארץ** (להבדיל ממכבי העולמי), נציגי הפועל ישתתפו בוועדה עליונה של המכבייה, יוזמנו החברים המקורבים להפועל בחו"ל, ויובטח סידור משותף לקראת המכביות הבאות.

כשלון הנסיון האחרון לפשרה. בישיבה נוספת (4/3/1932), הושגה הסכמה ביחס להשתתפות הפועל בהנהלת המכבייה ובוועדותיה. הפועל ויתר על עקרון הפריטטיות, ובתמורה הוסכם כי תוקם ועדה עליונה מפקחת, שבה יהיה להפועל מעמד שווה למכבי ארץ-ישראל. ואולם, הבעייה של ייצוג ארגוני הספורט מהגולה שהיו קרובים להפועל אך לא היו חלק ממכבי לא נפתרה. נציג מכבי העולמי **פרידנטל** הציג עניין זה כ**קאזוס בלי**:

"עמדת ה'מכבי' העולמי היא שאין להפועל' ליסד אגודות משלו בחו"ל. יש להצטער על הפירוד בארץ-ישראל. בגולה מנוי וגמור אצל ה'מכבי' להשאר ההסתדרות הספורטיבית הציונית היחידה. ידוע שכמה סניפים של ה'מכבי' שייכים למחנה ארץ-ישראל העובדת ואין זה מפריע, כי ה'מכבי' הוא על-מפלגתי. ה'מכבי' שואף להכניס לתוכו גם את 'הפועל' בתור הסתדרות ארצית מיוחדת. יהי נא ברור כי מלבד ה'מכבי' לא תוזמן למכבייה שום אגודה ספורטיבית" (ארכיון אה"ע 136-244-iv)

אנשי הפועל הבינו, כי עמדתו של מכבי נחושה בנקודה זו. הם ביקשו דחייה במתן התשובה אך פרידנטל, שהיה עייף מהמו"מ המתמשך, והיה מוטרד בגין המועד המתקרב של המכבייה, לא היה מוכן לכך. למחרת הישיבה הוא שלח מכתב מפורט (אה"ע, שם), ובו הוא מאשים את הפועל בסירוב להשתתף במכבייה, למרות הרצון הטוב של מכבי ולמרות השאיפה של המוסדות הלאומיים לפתור את השאלות השנויות במחלוקת.

המשא והמתן הארוך הסתיים בכישלון, התאגדות הפועל לא השתתפה במכבייה הראשונה. מלכתחילה התנה הפועל את השתתפותו **בקבלת מעמד שווה למכבי**, וכל

הדרישות שהעלה נבעו מהנחת יסוד זו. מכבי, כיוזם וכמארגן המכבייה לא יכול היה לקבל תנאי זה במלואו. הוא היה מוכן להעניק להפועל מעמד מיוחד, אך לא שווה. מנהיגי המוסדות הלאומיים וההסתדרותיים, למרות קרבתם האידיאולוגית להפועל, נטו לקבל את עמדת מכבי בשל גישתם הלאומית הכללית ובשל מודעותם לחשיבות המכבייה. אף על פי שדרישות מכבי היו מקובלות עליהם, חשוב היה להם מאד שהפועל ישותף באירוע. הפועל נסוג מרוב דרישותיו המקוריות, אך הוא לא השתתף במכבייה על אף שנראה היה כי ההסדר קרוב. נראה שהעוינות והחשדנות ההדדית, שבאו לידי ביטוי בכל מערכת היחסים בין האגודות שפעלו לפני המכבייה, הכריעו את הכף. דווקא כשהפער בין הצדדים צומצם, איבד מכבי את סבלנותו, אולי מתוך חוסר אמון ברצינות הכוונות של הפועל.

היעדרות הפועל מהמכבייה השנייה

התהליכים שהשפיעו על מערכת היחסים בתקופה שבין שתי המכביות

בתקופה שבין שתי המכביות לא חל שינוי מהותי במערכת היחסים הישירה בין הפועל ובין מכבי. הניסיונות להסדר כולל בין האגודות לא עלו יפה, אך עם זאת גברו לעיתים הצרכים הפרגמטיים על חילוקי הדעות הפוליטיים. התחרויות בין האגודות התקיימו כמעט בכל הענפים, ובעיקר בענף הכדורגל. הפועל הצטרף באופן סופי ובמעמד שווה להתאחדות לכדורגל ומשנת 1928 התקיימו משחקי ליגה משותפים. שתי הנקודות המרכזיות, שהשפיעו על מערכת היחסים, בכלל, ועל המשא ומתן לשיתוף הפועל במכבייה השנייה, בפרט, ראויות לציון:

ההקצנה הפוליטית. בשנים אלה חלה החמרה והקצנה במערכת היחסים בין הפועלים לבין המחנה האזרחי והתנועה הרביזיוניסטית. המחלוקת הפוליטית לוותה בסכסוכי עבודה, שנשאו לעיתים אופי אליים, והייתה לאחד הנושאים המרכזיים, שהעסיקו את היישוב היהודי ואת התנועה הציונית באותן השנים. רצח ארלוזורוב ביוני 1933 הביא מתח זה לשיאו (גולדשטיין ושבזיט, 1979). היו לכך שתי השלכות מרכזיות ביחסים שבין אגודות הספורט:

- ★ ההקצנה הפוליטית הגבירה עוד יותר את הפוליטיזציה של הספורט בארץ-ישראל. מאחר שהפועל היה בעל עמדה פוליטית מוצהרת מלכתחילה, הוכרח מכבי לעצב לעצמו בהדרגה זהות פוליטית (Eisen, 1979).
- ★ הידוק הקשר בין הפועל ובין ההנהגה ההסתדרותית, שהייתה דומיננטית בהנהגה

הלאומית. ההסתדרות השתמשה בכוחו של הפועל במאבקה הפוליטיים, ובכך הידקה את קשריה עם הנהגתו. כפי שנראה להלן, בניגוד למשא-ומתן לקראת המכבייה הראשונה, זכה הפועל לתמיכה רחבה יותר של ההנהגה ההסתדרותית והלאומית.

הקמת הפועל בגולה. הזמנת ארגוני ספורט יהודיים מהגולה, שהיו מקורבים להפועל, הייתה, כזכור, הדרישה שהביאה את הפועל להפסיק את המשא ומתן לקראת המכבייה הראשונה. בשלוש השנים שחלפו מאז המכבייה הראשונה, נוצרו בגולה תנאים שהיו עלולים להקשות עוד יותר על קבלת תנאי זה. בארצות שונות (כגון פולין, ליטא, רומניה, צ'כיה, סוריה ועוד), הוקמו התאגדויות הפועל, שמנו אלפי חברים. הקמת הפועל בגולה הייתה אחד הנדבכים החשובים למשיכת צעירים לתנועת הפועלים, דבר שנודעה לו חשיבות רבה על רקע המאבק הפוליטי שהתנהל בשנים אלה. אחת הבעיות המרכזיות בהקמת הפועל בגולה היתה דווקא הקשר, שהיה בארצות רבות בין מכבי לבין תנועת הפועלים. בניגוד למכבי בארץ-ישראל, לא נתפס מכבי בגולה כבורגני. מכאן נובע **היחס השונה** של הפועל אל נציגי מכבי בארץ-ישראל ואל נציגי מכבי העולמי במהלך המשא ומתן, והיחס הפשרני יותר כלפי הפועל בארץ-ישראל מצד מכבי העולמי.

עמדת הפועל לקראת המכבייה השנייה

המכבייה השנייה עמדה להיערך באפריל 1935 ואף על פי שחלפו שלוש שנים, דומה כי בסוגיית ההשתתפות של הפועל לא חל שינוי משמעותי. הפועל קיווה כי לקראת המכבייה השנייה יאורגנו התחרויות על ידי המוסדות הלאומיים ולא על ידי מכבי, ושלשתי הסתדרויות הספורט ייתן מעמד זהה בארגון האירוע. תקווה זו לא מומשה, וגם ארגון המכבייה השנייה היה נחלתה של הסתדרות מכבי. בישיבת הוועד הפועל הציוני בלונדון בספטמבר 1932, הוחלט: "הוועד הפועל מביע תקווה, כי המכבייה הבאה תסודר בשותפות עם כל ההסתדרויות הציוניות להתעמלות ולספורט" (מכתב שרתוק, 16/10/34, אה"ע, iv-208-1-491). החלטה זו חייבה למעשה את מכבי לשתף את הפועל אך השאירה את ההגמוניה של מכבי בארגון האירוע.

התנאים של הפועל לקראת המכבייה השנייה היו זהים לאלה שהציב בפתיחת המשא ומתן, שהתנהל לקראת המכבייה הראשונה. נראה, כי מלכתחילה היה ברור להפועל כי הם לא יתקבלו, כך שההיענות, למשא ומתן עם מכבי, הייתה רק מסיבות טקטיות. עיון בתכתובות של הפועל מצביע על כך בבירור: הפועל החל בהכנות לקראת הכינוס

הרביעי, שעמד להיערך סמוך למכבייה, וברור כי מי שמתכוון לקחת חלק פעיל במכבייה לא יכול לארגן במקביל גם כינוס ספורטיבי, שעולה בהיקפו על המכבייה. ועוד, במכתב מ-15/10/34, שכתב פרלשטיין, חבר מזכירות הפועל, לברוך בג, אשר עסק בהקמת הפועל בפולין הוא ציין מפורשות:

"אנו החלטנו לבוא אתם בדברים... והיה באם יקבלו את תנאינו מה שאין לקוות לכך, הרי נשתתף... ואם נכשל (בטח יכשל)... מטעמים טקטיים רצוי שאנחנו נהיה הפונים ל"מכבי" ושהם יהיו הדוחים נוכל ע"י כך להשתמש עם דחייתם..." (ארכיון וינגייט, 1.9-217).

מכאן, שהפועל הסכים אמנם לקיים משא ומתן, אך הייתה בכך מידה רבה של חוסר כנות...

תיווך המוסדות הלאומיים וההסתדרותיים, וכישלון המשא ומתן

נציגי הפועל ונציגי מכבי בתיווכו של **גורדון**, נציג הסוכנות היהודית, קיימו שתי ישיבות, שבהן נדונו תנאי ההשתתפות של הפועל במכבייה השנייה (אה"ע, 1-29-49-104-iv). מקצת האישים שהשתתפו בישיבות אלה נטלו חלק בדיונים השונים לקראת המכבייה הראשונה, כך שנוצר כאן מעין "ריטואל תלת-שנתי", שבו כל צד מציג עמדות ידועות ומקבל תשובות שאין בהן חידוש. מכיוון שהנחות היסוד לא נשתנו, הישיבות היו בגדר מצוות אנשים מלומדה, והסתיימו כצפוי, ללא הכרעה. כישלון השיחות הביא, בדומה למה שקרה שלוש שנים קודם לכן, את הוועד הפועל של ההסתדרות להתערב כדי למצוא פתרון לבעיה. בדיונים הפעם, להבדיל מהישיבה הדומה שהתקיימה לקראת המכבייה הראשונה ב-1/2/32, לא התעמתו אנשי הוועד הפועל עם אנשי הפועל, (פרוטוקולים של הוועד הפועל, אה"ע). רובם תמכו אמנם בהשתתפות הפועל במכבייה, אך אימצו מקצת מהטיעונים של הפועל. כך, למשל טען **יעקב חזן**, נציג השומר הצעיר בוועד הפועל, כי כל עוד מדובר בספורט ציוני כללי, ניתן יהיה להשתתף. אך אם מדובר **בספורט של בורגנים לעומת ספורט של פועלים**, אזי אין מה ללכת לכינוס כללי. **רמז**, מי שהחליף כעבור מספר חודשים את בן-גוריון כמזכיר ההסתדרות, אף הרחיק וטען כי מן הראוי שהסוכנות תכופ עליהם סידור הוגן של העניינים. הנזק התעמולתי, שאנשי הוועד הפועל כה חששו לו לקראת המכבייה הראשונה, לא נגרם. אנשי תנועת העבודה, שכבשו את השלטון באופן ברור בתנועה הציונית בקונגרס הציוני הי"ח, באוגוסט 1933, לא ראו עתה בעין יפה, כי הכינוס העולמי של הספורט היהודי ינוהל על ידי תנועה

שנחשבה (לפחות בחלקה הארץ-ישראלי) כבורגנית. הם חפצו, כי ההגמוניה תעבור לתנועת העבודה גם בתנועת הספורט היהודית וזאת, תוך דיון עקרוני במבנה הארגוני של הספורט היהודי.

המשא ומתן עם מכבי המשיך אמנם להתנהל, אך ב"תסריט" כמעט זהה למה שהתרחש במכבייה הראשונה. גם הפעם נאלצו אנשי הפועל לוותר על כמה מדרישותיהם הראשוניות: הפועל לא דרש עוד כי ההזמנה של ארגוני הפועל בגולה תהווה תנאי להשתתפותו, והסכים לייצוג לא פריטטי במוסדות המכבייה. תנאים אלה הוצגו כמכוונים אך ורק אד-הוק למכבייה השנייה.

תמורת ויתור אד-הוק של הפועל, נדרש מכבי לוותר עקרונית על שליטתו במכבייה. הנהגת המכבי דחתה תנאי זה וב-31/3/35 התפרסם כי "נשללה מהפועל האפשרות להשתתף במכבייה השנייה" ("דבר", 31/3/35).

הפגישה עם הלורד מלצ'ט. ביום שבו נודע על אי השתתפות הפועל במכבייה השנייה התקיימה פגישה בין **הלורד מלצ'ט**, נשיא מכבי העולמי, לבין באי כוח של הנהלת הסוכנות והפועל ובסיומה התפרסמה הודעה, כי מכבי "מסכים בפרינציפ שלהבא תמסר ההנהלה העליונה של 'המכביות' למוסדות הלאומיים והציוניים" ("דבר", 3/4/35, "עזר", 2/4/35). הווייתור של מלצ'ט ביטא בצורה נאמנה את עמדת מכבי העולמי, שכפי שכבר צוין, הייתה מתונה יותר ופוליטית פחות מזו של מכבי ארץ-ישראל. יש להניח, כי הוא אף חשש כי הנצחת המצב תדרבן את הקמת הפועל העולמי ותביא ליצירת **פועליאדה** שתתחרה במכבייה.

ואולם, מכיוון שלא נותר זמן רב עד לפתיחת המכבייה השנייה, החליט הפועל שלא להשתתף בה. בטקס הפתיחה הופיע **זיליסט**, נציג הפועל. הוא מסר את דגל הפועל לחברי נשיאות מכבי ונשא נאום ברכה, שבו הביע את התקווה כי המכבייה השלישית תייצג כבר את כל ארגוני הספורט שבתנועה הציונית.

ההסכמה שהושגה עם הלורד מלצ'ט, לא הועמדה במבחן בתקופת המנדט. האירועים בשנים שלאחר מכן לא אפשרו יותר לקיים מכביות. המכבייה השלישית, שעמדה להערך באביב 1938, לא התקיימה עקב המאורעות (וויין, 1980). מלחמת העולם השנייה ולאחריה המאבק להקמת המדינה, לא אפשרו ארגון מכביות נוספות. המכבייה השלישית נערכה רק אחרי קום המדינה (ספטמבר 1950), והתאגדות הפועל נטלה בה חלק.

סיכום

התאגדות הפועל, שהייתה התאגדות הספורט הגדולה בארץ-ישראל בשנות ה-30 וקרובה אידיאולוגית וארגונית להנהגה הלאומית, לא השתתפה בשתי המכביות, שהיו אירועי הספורט המרכזיים והחשובים בארץ-ישראל בתקופת המנדט.

כישלון המשא ומתן באשר להשתתפות הפועל במכבייה נובע, להערכתנו, בראש ובראשונה מהעוינות ומהחשדנות ההדדית, שהתפתחו בין הפועל ובין מכבי בארץ-ישראל. עוינות זו הייתה תוצאה ישירה של המתח הפוליטי, שנוצר ביישוב היהודי בין הפועלים לבין המחנה האזרחי. ניצניה של המחלוקת החלו עוד בתקופת העלייה השנייה, והיא הלכה והחריפה בשנות ה-20 וה-30.

הקמת הפועל, שזוהה עם תנועת העבודה ושהאמין שיש לאפשר ספורט ייחודי לפועלים, הביאה לפוליטיזציה של הספורט הארץ-ישראלי. להסתדרות מכבי לא היו יעדים פוליטיים ייחודיים, והיא ראתה את עצמה כהסתדרות ספורט בעלת ערכים ציוניים כלליים, הבאה לשרת את כל שדרות העם. הקמת הפועל היא שדחקה את מכבי להזדהות עם המחנה האזרחי. בסוגייה זו נוצר שוני בין מכבי בגולה, לבין מכבי בארץ-ישראל. ולכך, היה ביטוי במהלך המשא ומתן: מכבי העולמי, שהכיל בשורותיו רבים שהיו מזוהים עם תנועת הפועלים התנגד רק להקמת הפועל בגולה. הוא היה מוכן לקבל לשורותיו את הפועל בארץ-ישראל במעמד שווה למכבי ארץ-ישראל.

הדרישות של הפועל לקראת שתי המכביות היו זהות. הנחת היסוד של הפועל הייתה כי המכבייה היא אירוע ספורטיבי של כלל הנוער היהודי בעולם ולא רק של מכבי. על פי הנחה זו, ראה עצמו הפועל כשותף שווה בארגון האירוע, וכל דרישותיו (כגון הזמנת ארגונים מהגולה הקרובים להפועל, שימוש בסיסמאות ודגלים, פריטט בהנהלת המשחקים), היו פועל יוצא מכך. מובן שמכבי, יוזם המכבייה, לא קיבל דרישות אלה. חשיבות המכביות גרמה למוסדות ההסתדרותיים והלאומיים להתערב במהלך המשא ומתן.

יש להבחין בין מעורבות המוסדות במכבייה הראשונה לבין מעורבותם במכבייה השנייה. לקראת המכבייה הראשונה לא זכו עמדות הפועל לתמיכת המוסדות ההסתדרותיים והלאומיים. החשיבות שייחסו המוסדות למכבייה, האפילה על קרבנותם הארגוניות והאידיאולוגיות להפועל. הפועל נכנע ללחץ שהופעל עליו, ויתר על רוב דרישותיו

והיה קרוב מאד להשתתפות במכבייה. חוסר האמון ההדדי גרם בסופו של דבר, לאי הצלחת המשא ומתן, כשכל צד הטיל את האשמה על עמיתו.

הפועל ניהל את המשא ומתן לקראת המכבייה השנייה רק מטעמים טקטיים. ברור היה כי הנחת היסוד שלו לא תתקבל, אך הוא לא רצה להיות מואשם מלכתחילה באי-ההשתתפות במכבייה. בניגוד למכבייה הראשונה נהנה הפעם הפועל מגיבוי רחב יותר של המוסדות הלאומיים וההסתדרותיים. תרמו לכך:

- ★ הקשרים, שנתהדקו בין הפועל לבין ההסתדרות הכללית בעקבות המאבק החרף ברביזיוניסטים.
- ★ השליטה הברורה של הפועלים בתנועה הציונית לאחר הקונגרס הציוני הי"ח באוגוסט 1933.
- ★ רצונה של תנועת העבודה להיות לדומיננטית בספורט היהודי.

הפועל היה מוכן, אמנם, לוותר גם הפעם, אך בתנאי ברור, כי זאת תהיה המכבייה האחרונה בשליטת מכבי. דרישה אולטימטיבית זו לא נתקבלה על ידי מכבי, ושוב נמנעה השתתפות הפועל במכבייה.

עמדתו הפשרנית יותר של מכבי העולמי פתחה פתח להשתתפות הפועל במכביות הבאות. על פי ההסדר עם הלורד מלצ'יט, אמור היה ארגון המכביות להימסר לידי המוסדות הלאומיים. למעשה, הייתה כאן כניעה של מכבי לדרישות הפועל. מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט (1936-1939), מלחמת העולם השנייה, והאירועים עם קום המדינה, הם שמנעו, בסופו של דבר, קיום מכביות נוספות בתקופת המנדט.

רשימת המקורות

ארכיונים

ארכיון העבודה מכון לבון, תל-אביב (אה"ע).
ארכיון ע"ש צבי נשרי, מכון וינגייט (ארכיון וינגייט).
ארכיון כפר המכביה, רמת-גן.
ארכיון לחינוך יהודי ע"ש אביעזר ילין באוניברסיטת תל-אביב (ארכיון ילין).
ארכיון צה"ל, גבעתיים.

עיתונים שהופיעו בעבר

במעלה - דו שבועון של הסתדרות הנוער העובד.
דאר היום - עיתון יומי בעריכת איתמר בן-אב"י.
האחדות - עיתון פועלי-ציון. הופיע, בדרך-כלל, פעם בשבוע.
הפועל-הצעיר - עיתון הפועל-הצעיר. הופיע, בדרך-כלל, אחת לשבוע.
הצפון-חיפה - עיתון רביזיוניסטי בעריכת א. וינשל. הופיע בחיפה אחת לשבוע, בשנים 1925-1927.

כתבי-עת שהופיעו בעבר

המכבי - בטאון מכבי. יצא בצורות שונות מאדר תרע"ג (פברואר 1913).
עזנו - בטאון הפועל. יצא בצורות שונות מניסן תרפ"ז (אפריל 1927).
גורן-כידון - שבועון הפועל, החל להופיע במרץ 1948.

ספרים ומאמרים

אלבוים-דרור, ר. (1990). **החינוך העברי בארץ-ישראל** (ב). ירושלים: יד יצחק בן-צבי.
ארלוזורוב, ח. (1949). **יומן ירושלים**. תל-אביב: מפא"י.
גולדשטיין, י., שביט, י. (1979). **ללא פשרות**. תל-אביב: יריב-הדר.
גיל, ע. (1977). **סיפורו של 'הפועל', חמישים שנה להתאגדות 'הפועל'**. תל-אביב: הקבוץ המאוחד.
גיל, ע. (1985). **תרבות וגוף** (אוסף מאמרים). נתניה: מכון וינגייט.

- גלעדי, ד. (1973). **הישוב בתקופת העלייה הרביעית**. תל-אביב: עם עובד.
- דרורי, ג. (1990). **בין ימין ושמאל, "החוגים האזרחים" בשנות העשרים**. תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב.
- וין, ח. (1980). **המכביות בארץ-ישראל**. נתניה: מכון וינגייט.
- זמרי, א. (1967). **חגיגות רחובות: תחרויות הספורט המאורגנות הראשונות בארץ-ישראל**. נתניה: מכון וינגייט.
- זמרי, א. (1968). **אגודות ההתעמלות והספורט בארץ-ישראל לפני מלחמת העולם הראשונה**. נתניה: מכון וינגייט.
- זמרי, א. (1971). **החינוך הגופני והספורט בארץ-ישראל בשנים 1917-1927**. נתניה: מכון וינגייט.
- זרובבל, י. (1960). **עלי חיים**. תל-אביב: עם עובד.
- יקותיאל, י., תדהר, ד. (1956). **אלבום ה'מכבי' יפו-תל-אביב**. תל-אביב.
- קופלר, מ. (1979). **היחסים בין הסתדרות 'המכבי' לבין התאגדות 'הפועל' עד למכבייה הראשונה**. בתוך: ע. גיל (עורך), **שביל הזהב** (קובץ לזכרו של צבי נשרי). נתניה: מכון וינגייט.
- Eisen, G. (1979). **The Maccabian Games**. Maryland: University of Maryland.